

Nr 30.

Ankom till riksdagens kansli den 26 april 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna.

I en den 23 februari 1945 dagtecknad proposition nr 112, som hänvisats till bankoutslottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, framlagt förslag i fråga om vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna m. m.

I fråga om motiveringen för de framlagda förslagen får utskottet, i den mån ej redogörelse härför lämnas i det följande, hänvisa till propositionen.

1:o.

Vissa ändringar i fråga om medgivande för delägare i lärarinnornas pensionsanstalt att kvarstå i tjänst. Under punkten 1 av förevarande proposition föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser för genomförande av de ändringar i fråga om medgivande för delägare i lärarinnornas pensionsanstalt att kvarstå i tjänst, som i propositionen förordats.

I § 17 av reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt — vilken paragraf motsvarar § 1 mom. 5 i kungörelsen den 23 december 1910 (nr 145) angående pensionering av den kvinnliga lärarpersonalen vid enskilda läroanstalter — stadgas, att rätt för delägare i anstalten att efter avgång från anställning, som avses i reglementet, komma i åtnjutande av pension inträder den 1 juli det kalenderår, då delägaren fyller 55 år, under det att skyldighet att avgå från sådan anställning inträder den 30 juni det kalenderår, då delägaren fyller 60 år. Skolöverstyrelsen må dock medgiva delägare att kvarstå i anställningen längst till och med den 30 juni det kalenderår, då hon fyller 63 år. I punkt 4 av de genom kungörelse den 18 juni 1925 (nr 326) fastställda övergångsbestämmelserna till avdelning A i kungörelsen den 29 oktober 1909 (nr 154) angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. föreskrives emellertid, att medgivande som nyss sagts tills vidare icke må lämnas ämneslärarinna, såvida icke vederbörande skola förklarar sig villig att bestrida samtliga kostnader för avlöandet av lärarinnan.

Med utlåtande den 6 november 1944 har skolöverstyrelsen överlämnat en till Kungl. Maj:t ställd, den 17 juni 1944 dagtecknad skrivelse, vari *centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen* anhållit, att Kungl. Maj:t måtte besluta om sådan ändring av § 17 i reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, att delägare, om hon så önskade, finge kvarstå i sin befattning till den 1 juli det kalenderår, under vilket hon fyllde 65 år, under förutsättning att hon kunde förete friskintyg av läkare. Till stöd för sin framställning har centralstyrelsen anfört bland annat följande.

Vid de högre kommunala skolorna är ämneslärare enligt tjänstepensionsreglementena såväl av år 1939 som av år 1943 skyldig att avgå från sin befattning först vid slutet av det kalenderhalvår, då vederbörande uppnår 65 års ålder.

Då lärarinnorna vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna i såväl löne- som pensionshänseende äro avsevärt sämre ställda än sina kolleger vid de högre kommunala skolorna, har från de förra lärarinnornas sida uttalats det önskemålet, att de, åtminstone vad pensionsåldern beträffar, skulle uppnå jämställdhet med de senare såtillvida, att lärarinna vid statsunderstödd enskild läroanstalt kunde, om hon så önskar, kvarstå i sin tjänst till den 1 juli det kalenderår, då hon fyller 65 år, under förutsättning att hon kan förete friskintyg från läkare.

En sådan ändring av pensionsreglementets stadgande om pensionsåldern är så mycket mer önskvärd som den bestämmelse, att lärarinna äger möjlighet att kvarstå i sin befattning till 63 års ålder, därest vederbörande skola ikläder sig hela kostnaden för hennes avlönande, numera tillämpas i mycket ringa utsträckning, antagligen beroende på de enskilda skolornas svaga ekonomi.

1944 års lönekommitté för privatläroverken har anfört bland annat följande.

De sakkunniga anse det angeläget och befogat att redan nu föreslå åtgärder, som, utan att föregripa vare sig de sakkunnigas eget eller 1944 års pensionsutrednings slutliga förslag, kunna på här ifrågavarande område medföra en viss utjämning i förhållandet mellan de privatanställda och de kommunalanställda lärarinnornas ställning. De sakkunniga anse sig med denna utgångspunkt böra förorda åtgärder för upphävande av den genom kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 326) införda övergångsbestämmelsen 4 i avlöningskungörelsen och utsträckning av den tid, intill vilken kvarstående i tjänst kan medgivas, till den 30 juni det kalenderår, då lärarinnan fyller 65 år. Det torde icke kunna anföras några vägande skäl — ekonomiska eller sociala — mot författningsändringar av nu angivet innehåll. Övergångsbestämmelsens upphävande skulle nämligen medföra utgiftsbesparing för statsverket. Enär det ankommer på skolöverstyrelsen att pröva ansökningarna om kvarstående i tjänst och ämbetsverket har möjlighet att överblicka tillgången på lärare i arbetsmarknaden, torde man icke behöva befara, att de ifrågasatta ändringarna skola försvåra möjligheterna för andra kvalificerade lärare att erhålla anställning.

Statskontoret har i avgivet utlåtande förklarar, att ämbetsverket med hänsyn till nu föreliggande förhållanden icke ville motsätta sig bifall till centralstyrelsens framställning på sätt förordats av lönekommittén.

Föredragande statsrådet har anfört följande.

För egen del finner jag skäligen att delägare i lärarinnornas pensionsanstalt erhåller ökade möjligheter att kvarstå i tjänst efter utgången av juni månad det kalenderår, då hon fyller 60 år, i den mån detta kan ske utan föregripande av pågående utredningar på hithörande områden. I överensstämmelse härmed anser jag framställningen böra tillmötesgå i den utsträckning, 1944 års lönekommitté för privatläroverken och statskontoret förordat, i synnerhet som ett sådant tillmötesgående icke kommer att medföra ökade utgifter för statsverket utan tvärtom besparingar. Jag tillstyrker därför upphävande av föreskriften, att ämneslärarinna, som är delägare i lärarinnornas pensionsanstalt, icke må erhålla tillstånd att kvarstå i tjänst, med mindre skolan förklarar sig villig bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan. Vidare förordar jag, att skolöverstyrelsen berättigas medgiva delägare i anstalten att kvarstå i tjänst längst till och med den 30 juni det kalenderår, då hon fyller 65 år.

Utskottet, som icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förevarande framställning, får hemställa, *Utskottet.*

att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning.

2:o.

Ändrade grunder för pensionering av vissa förutvarande lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter. Under punkten 2 av förevarande proposition föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen förordade grunder, utfärda erforderliga föreskrifter angående pensionering av lärarinnor, som tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 344).

I syfte att för lärarinnorna vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna mildra verkningarna av de ändringar i skolorganisationen, som föranletts av den år 1927 beslutade skolreformen och av riksdagen i anslutning därtill senare fattade beslut ävensom av inrättandet av kommunala flickskolor, hava bestämmelser meddelats om årlig ersättning av statsmedel åt vissa av nämnda lärarinnor, vilka till följd av berörda ändringar i skolväsendets organisation blivit entledigade eller erhållit minskad tjänstgöring. Ifrågavarande bestämmelser innefattas i kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 344) om ersättning åt vissa lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter — i det följande kallad ersättningskungörelsen — med däri genom kungörelser den 28 juli 1932 (nr 384), den 24 juli 1934 (nr 448), den 30 juni 1937 (nr 689) och den 15 juni 1939 (nr 244) vidtagna ändringar. Ersättningskungörelsen gäller jämlikt föreskrift i kungörelsen den 30 juni 1937 (nr 689) tills vidare intill utgången av juni 1945. I statsverkspropositionen till inne-

varande års riksdag (VIII ht, s. 305) har emellertid föreslagits, att de nuvarande bestämmelserna skola erhålla fortsatt giltighet ytterligare fem år.

I § 1 ersättningskungörelsen särskiljas tre olika kategorier lärarinnor, vilka kunna komma i åtnjutande av ersättning.

Ersättning enligt § 1 mom. 1 — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 689/1937 — kan tillerkännas ämneslärarinna eller lärarinna i övningsämne, vilken gått förlustig sin anställning på grund av att verksamheten upphört vid den skola, där hon varit anställd. Förutsättning för erhållande av ersättning enligt nu ifrågavarande författningsrum är, bland annat, att lärarinnan vid början av skolans avveckling uppnått en ålder av 50 år. Ersättningen utgår från den tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, intill den 1 juli det kalenderår, under vilket lärarinnan fyller 60 år.

Ersättning enligt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 244/1939 — kan oavsett åldern under vissa villkor tillerkännas ämneslärarinna eller lärarinna i övningsämne, vilken entledigats på grund av att verksamheten vid skolan nedlagts eller inskränkts. I detta fall förutsättes uttryckligen att åt lärarinnan icke kunnat beredas anställning vid statsläroverk eller statsunderstödd kommunal eller enskild läroanstalt. Ersättningen utgår för tid Kungl. Maj:t bestämmer.

Ersättning enligt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 689/1937 — kan oavsett levnadsåldern tillerkännas lärarinna i övningsämne, vilkens tjänstgöring på närmare angivet sätt begränsats under fortgående avveckling av den skola, vid vilken hon varit anställd. Ersättningen utgår efter Kungl. Maj:ts beprövande för läsår, varunder omfattningen av hennes tjänstgöring sålunda begränsats.

Ersättning, som tillerkänts lärarinna med stöd av ersättningskungörelsen, utbetalas av statskontoret.

Samtliga lärarinnor, vilka kunna komma i åtnjutande av ersättning enligt nämnda kungörelse, torde vara delägare i lärarinnornas pensionsanstalt. Beträffande vissa av de lärarinnor, som erhållit sådan ersättning, hava särskilda pensionsbestämmelser meddelats.

Sålunda har frågan om pensionering av lärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 1 ersättningskungörelsen, närmare reglerats i kungörelse den 9 oktober 1931 (nr 345). Enligt § 1 sistnämnda kungörelse gäller såsom huvudregel, att sådan lärarinna med avseende på pension skall hava samma rättigheter och skyldigheter, som om hon fortfarande innehade den befattning, från vilken hon entledigats. I § 2 stadgas, att lärarinna som nyss nämnts icke må tilltråda pension före den 1 juli det kalenderår, under vilket hon uppnår 60 års ålder. Pensionsavgifter skola enligt § 3 årligen utgå med samma belopp som skulle hava utgått, därest lärarinnan fortfarande innehaft den befattning, från vilken hon entledigats. För lärarinna, som är delägare i lärarinnornas pensionsanstalt, utgår jämlikt § 4 statsbidrag med 60 procent av den lägsta pensionsavgift, varom stadgas i § 1 mom. 3 kungörelsen den 23 december 1910 (nr 145, s. 1). I den mån pensionsavgift till anstalten icke utgår av statsmedel, skall densamma avdragas å det lärarinnan tillkommande ersättningsbeloppet. Jämlikt § 5 åligger det direktio-

nen över lärarinnornas pensionsanstalt att efter erhållet meddelande därom, att lärarinna tillerkänts ersättning enligt § 1 mom. 1 ersättningskungörelsen, till statskontoret lämna uppgift å beloppet av den pensionsavgift, som skall avdragas å ersättningen.

Beträffande övningslärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen, äro särskilda pensioneringsbestämmelser meddelade i kungörelse den 28 juli 1932 (nr 385). Enligt dessa bestämmelser skola för sådan lärarinna pensionsavgifter utgå, såsom om med befattningen varit förenad en tjänstgöring, närmast motsvarande den, som lärarinnan årligen i medeltal haft å sin befattning vid den enskilda skolan under de senaste fem åren före början av skolans avveckling.

I fråga om lärarinna, som erhållit ersättning enligt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen, äro däremot särskilda pensionsbestämmelser icke meddelade. För sådan lärarinna gäller jämlikt § 11 i reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, sådan denna paragraf lyder enligt kungörelse den 18 juni 1926 (nr 246), att hon efter entledigandet icke får erlagga pensionsavgift men kvarstår såsom delägare i anstalten och — med vissa undantag och inskränkningar — bibehåller rätt till pension svarande mot erlagda avgifter. Vad angår pension åt lärarinna av den kategori, varom här är fråga, har 1931 års riksdag i skrivelse nr 263 uttalat, att riksdagen ansåge det vara lämpligast att tillfälle bereddes riksdagen att pröva pensionsfrågorna från fall till fall.

I skrivelse den 8 december 1944 har *direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt* anfört bland annat följande.

Från ecklesiastikdepartementet hava till direktionen för kännedom och efterrättelse överlämnats avskrifter av Kungl. Maj:ts brev till statskontoret angående ersättningar jämlikt kungörelsen nr 344/1931 till sammanlagt 77 lärarinnor, därav 7 övningslärarinnor vilka erhållit ersättning på grund av minskad tjänstgöring. I berörda brev har icke angivits jämlikt vilket moment i § 1 av kungörelsen ersättning tillerkänts vederbörande lärarinna. I samtliga de 70 fall, där ersättningen avsett entledigade lärarinnor, har direktionen emellertid utgått från att den erhållna avskriften utgjort sådant meddelande, som i § 5 kungörelsen nr 345/1931 sägs, och på grund därav till statskontoret lämnat sådan uppgift om pensionsavgift att avdragas å ersättningen, som enligt sagda paragraf skall lämnas i fråga om lärarinna, vilken tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 1 kungörelsen nr 344/1931. De sålunda uppgivna avgiftsbeloppen hava av statskontoret avdragits å ersättningarna samt inlevererats till pensionsanstalten. Därjämte har pensionsanstalten efter rekvisition från statskontoret utbetallat statsbidrag med i § 4 kungörelsen nr 345/1931 angivet belopp för ifrågavarande lärarinnor, dock med undantag för vissa sedan länge sjuklediga lärarinnor, beträffande vilka det kunnat antagas, att statsbidrag till pensionsavgiften icke skulle utgått. Där- est lärarinnan kvarstått å vederbörande läroanstalts stat. Efter framställning från sådan sjukledig lärarinna har likväl, med hänsyn till bestämmelserna i § 9 reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, sådana dessa bestämmelser lyda enligt kungörelsen nr 246/1926, i en del fall å ersättningen jäm- väl avdragits ett belopp, motsvarande statsbidraget.

Emellertid har direktionen observerat, att av de 70 entledigade lärarinnorna 15 vid entledigandet icke uppnått en ålder av 50 år. Dessa lärarinnor måste sålunda antagas icke hava uppfyllt den för erhållande av ersättning

jämlikt § 1 mom. 1 kungörelsen nr 344/1931 angivna förutsättningen att vid början av den enskilda läroanstaltens ombildning eller avveckling hava uppnått sagda ålder, varför de uppenbarligen äro att hänföra till den i § 1 mom. 2 avsedda lärarinnekategorien. Möjligt är, att motsvarande gäller även en eller annan av övriga entledigade lärarinnor, som väl vid entledigandet fyllt 50 år men ej uppnått denna ålder vid början av ombildningen eller avvecklingen. I vad mån så är förhållandet har direktionen dock icke kunnat med säkerhet avgöra, enär berörda tidpunkt ej alltid angivits i breven angående ersättningen.

Då beträffande förenämnda 15 lärarinnor avdragen å ersättningarna för pensionsavgifter till lärarinnornas pensionsanstalt och utbetalningarna av statsbidrag onekligen skett utan stöd av gällande författningar, borde rätteligen de under ersättningstiden innehållna avgifterna restitueras och statsbidragen återlevereras. I enlighet med vad 1931 års riksdag uttalat i skrivelse nr 263 borde därjämte, i den mån lärarinna av hithörande kategori från och med den 1 juli det kalenderår, då hon fyller 60 år, blir berättigad till pension från lärarinnornas pensionsanstalt, grundad på före entledigandet erlagda avgifter, fråga om ytterligare pension i varje särskilt fall underställas riksdagen. Sådant fall inträffar i fråga om en lärarinna — förra lärarinnan vid Linköpings elementarläroverk för flickor Jenny Sofia Matilda Cederström — redan den 1 juli 1945.

Av ifrågakommande 15 lärarinnor hava 2 numera avlidit och 2 erhållit med pensionsrätt förenad befattning vid samrealskola respektive kommunal flickskola. För 5 av återstående 11 lärarinnor hava på grund av deras sjuklighet statsbidrag ej rekvirerats, men för 2 av dessa hava motsvarande belopp enligt deras önskan avdragits å ersättningen.

Genom de verkställda avdragen å ersättningarna för pensionsavgifter till lärarinnornas pensionsanstalt hava emellertid ifrågakommande lärarinnor uppenbarligen bibragts den föreställningen, att de äga tillgodoräkna de avdragna avgiftsbeloppen jämte därå belöpande statsbidrag för pension från anstalten och att pensionsfrågan för dem därigenom blivit definitivt ordnad, såvitt angår tid, under vilken de åtnjutit ersättning. Vid sådant förhållande synes det pensionsanstalten önskvärt att låta bero vid de vidtagna åtgärderna, vilka i sak inneburi tillämpning av kungörelsen nr 345/1931 jämväl å de lärarinnor, vilka erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931. För det fall att giltighetstiden för sistnämnda kungörelse utsträcker efter den 1 juli 1945, synes sådan tillämpning böra ske även i fortsättningen. Härför läser dock riksdagens medgivande erfordras. Lämnas sådant medgivande, vilket torde få anses i viss mån motiverat jämväl med hänsyn till den pensionsrätt, som jämlikt 1932 års riksdags beslut tillerkänts övningslärarinnor med ersättning enligt § 1 mom. 3 kungörelsen nr 344/1931, torde lärarinnorna bliva skäligen tillgodosedda i pensionshänseende, varför prövning av pensionsfrågan beträffande varje särskild lärarinna icke synes behöva ifrågakomma.

På grund av vad sålunda anförts får pensionsanstalten hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att medgiva, att kungörelsen nr 345/1931 får, räknat från tidpunkten för kungörelsens ikraftträdande, äga tillämpning å lärarinnor, som tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931.

Föredragande statsrådet har ansett rimligt att i de fall, där de i kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 345) meddelade föreskrifterna om pensions-

avgift felaktigt kommit att tillämpas även å lärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen, låta vid de vidtagna åtgärderna bero, samt har vidare anfört.

Detta synes lämpligen kunna ske på det sätt, att förstnämnda kungörelse i dess helhet göres tillämplig å ifrågavarande lärarinnor. Vad angår frågan om bestämmelserna böra få gälla jämväl för framdeles inträffande ersättningsfall må erinras, att 1931 års riksdag ansåg, att pensionsfrågan för de nu avsedda lärarinnorna borde föreläggas riksdagen från fall till fall. Detta uttalande tillkom emellertid närmast på grund av att beslutanderätten i dylika ärenden enligt propositionen i ämnet föreslagits skola tillkomma Kungl. Maj:t och synes icke innebära ett avvisande i princip av tanken på generella bestämmelser. Det är vidare att märka, att redan vid 1932 års riksdag en uppmjukning skedde av de ursprungliga föreskrifterna såtillvida som särskilda pensionsbestämmelser utfärdades för lärarinna med ersättning enligt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen. Härtill kommer att antalet framdeles inträffande fall av ersättningar enligt § 1 mom. 2 torde komma att bli jämförelsevis ringa. Med hänsyn till det anförda anser jag mig kunna biträda det av direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt framförda förslaget att meddela generella pensionsbestämmelser för samtliga lärarinnor med ersättning enligt sistnämnda moment.

Med hänsyn till vad i ärendet förekommit finner sig utskottet böra tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag. *Utskottet.*

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning.

Stockholm den 26 april 1945.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar Åkerberg, Sandström, Leander, Edin, Lindblom, Löfgren, Fahlander och Ljungdahl;

från andra kammaren: herrar Svedman, Paulsen*, Eriksson i Sandby*, Johnsson i Kastanjegården, von Seth*, Nilsson i Landskrona, Persson i Norrby och fru Humla.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.